

7. Гичка Г. Чи дарувати квіти на 8 березня? 5 питань про сенс дати, який ми забули URL: <https://varosh.com.ua/dumky/chy-daruvaty-kvity-na-8-bereznya-5-pytan-pro-sens-daty-yakuj-my-zabuly/> (дата звернення 06.01.24)

8. Поя А. Парламентарям варто дослідити історію: омбудсмен став на захист 8 березня URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/02/16/252893/> (дата звернення 03.01.24)

9. Вернигора О. Про що насправді свято 8 березня: історія та значення для сучасного суспільства URL: <https://smarttender.biz/blog/view/pro-shcho-naspravdi-svyato-8-bereznya-istoriya-ta-znachennya-dlya-suchasnogo-suspilstva/> (дата звернення 07.01.24)

10. Фонд Маша URL: <https://mashafund.org.ua/about-us/> (дата звернення 08.03.2024)

11. МОЗ скасував документ щодо професійної дискримінації жінок URL: <https://moz.gov.ua/article/news/moz-skasuvav-dokument-schodo-profesijnoi-diskriminacii-zhinok> (дата звернення 08.01.2024)

УДК 349.2

DOI: 10.32751/2617-5967-2024-01-05

Тихонович О. Ю.

доктор філософії права,

докторант кафедри трудового права

Національний юридичний

університет імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні особливого вирішення потребують питання охорони праці та дотримання безпеки праці працівників в умовах воєнного стану. Оскільки у надважких умовах війни тисячі підприємств, незважаючи на безпекові ризики, продовжують працювати. Їх робота є основою економічної стабільності України і як ніколи важлива. І сьогодні перед роботодавцем, як ніколи постає обов'язок щодо забезпечення відповідно до законодавства безпечних умов праці на підприємствах, в установах, організаціях. **Метою статті** є дослідження актуальних питань безпеки праці працівників в умовах воєнного стану. Оскільки конституційне право кожного на належні, безпечні і здорові умови праці належить до основних прав у сфері праці, нормативне забезпечення якого здійснюється, як міжнародно-правовими актами ООН, МОП, Ради Європи, Європейського Союзу, так і актами національного законодавства Проаналізувавши наукові джерела, нормативно-правові акти, статистичні дані в розглядуваній царині, було зроблено висновок, що робота у воєнний час, тим паче на територіях, де ведуться бойові дії, пов'язана з великою кількістю нових ризиків, зокрема смертельних, що призводять до погіршення умов праці в усіх галузях економіки. Відтак всі підприємства, установи та організації зобов'язані створювати умови праці для своїх працівників, за яких їхнє життя та здоров'я не піддається ризикам. Тобто на роботодавців покладено обов'язок за забезпечення безпечних умов праці та впровадження сучасних засобів технічної безпеки. Це містить у собі опрацювання безпеки технологічних процесів, справність машин, механізмів, устаткування

та інших засобів виробництва, контроль працездатності стану засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівниками. Звернуто увагу, що розроблення та схвалення законопроектів щодо безпеки та здоров'я працівників є важливим у напрямку підвищення стандартів безпеки та здоров'я працівників, оскільки відкривають двері до європейських стандартів безпеки та здоров'я працівників на робочому місці.

Ключові слова: охорона праці, безпека праці, умови праці, робоче місце, працівник, роботодавець, вітчизняні нормативно-правові акти, міжнародні документи, воєнний стан.

Today, the issues of labor protection and compliance with the labor safety of workers in the conditions of martial law require a special solution. Because in the extremely difficult conditions of the war, thousands of enterprises, despite the security risks, continue to work. Their work is the basis of Ukraine's economic stability and is more important than ever. And today, more than ever, the employer faces the obligation to ensure safe working conditions at enterprises, institutions, and organizations in accordance with the law. The purpose of the article is to study current issues of labor safety of workers in the conditions of martial law. Since the constitutional right of everyone to proper, safe and healthy working conditions belongs to the basic rights in the field of work, the normative support of which is carried out both by international legal acts of the UN, ILO, Council of Europe, European Union, and by acts of national legislation. Having analyzed scientific sources, normatively - legal acts, statistical data in the field under consideration, it was concluded that work in wartime, especially in the territories where hostilities are taking place, is associated with a large number of new risks, including fatal ones, which lead to the deterioration of working conditions in all branches of the economy. Therefore, all enterprises, institutions and organizations are obliged to create working conditions for their employees in which their lives and health are not exposed to risks. That is, employers have the responsibility to ensure safe working conditions and the introduction of modern technical safety equipment. This includes working out the safety of technological processes, the serviceability of machines, mechanisms, equipment and other means of production, control of the condition of the working capacity of the means of collective and individual protection used by employees. Attention is drawn to the fact that the development and approval of draft laws on the safety and health of workers is important in the direction of improving the standards of safety and health of workers, as it opens the door to European standards of safety and health of workers at the workplace.

Keywords: labor protection, labor safety, working conditions, workplace, employee, employer, domestic legal acts, international documents, martial law.

Постановка проблеми. До початку великомасштабного вторгнення росії на територію України, наша держава впевненими кроками йшла до формування нового трудового законодавства, правовою основою якого мали стати європейські принципи та засади трудового процесу, міжнародно-правові акти про працю, міжнародні стандарти трудової діяльності та організації трудового процесу. Проте військова агресія по відношенню до нашої держави внесла свої корективи в подальший розвиток трудового права та формування трудового законодавства. Зокрема, було розширено окремі трудові правовідносини, які до цього часу не були достатньо популярними в Україні, було збільшено увагу до питання охорони праці та дотримання безпеки праці працівників в

умовах воєнного стану, розширено питання цифровізації трудових правовідносин, застосування електронних засобів не тільки в безпосередній трудовій діяльності, а й у питаннях оформлення трудових відносин, введення електронних трудових книжок тощо.

Особливого вирішення сьогодні потребують питання охорони праці та дотримання безпеки праці працівників в умовах воєнного стану. Оскільки у надважких умовах війни тисячі підприємств, незважаючи на безпекові ризики, продовжують працювати. Адже їх робота є основою економічної стабільності України і як ніколи важлива. Проте праця під час дії воєнного стану пов'язана з великою кількістю нових, зокрема, смертельно небезпечних ризиків. Україна несе великі втрати в цій війні й вони збільшуються, зокрема, внаслідок загибелі працівників на робочих місцях. І сьогодні перед роботодавцем, як ніколи постає обов'язок щодо забезпечення відповідно до законодавства безпечних умов праці на підприємствах, в установах, організаціях.

Стан опрацювання. Проблемні питання правового забезпечення, реалізації та захисту конституційного права на належні, безпечні і здорові умови праці знайшли своє відбиття в наукових доробках учених-правознавців, таких як Л. П. Амелічева, І. В. Лагутіна, О. О. Лакіза, Р. Т. Чернега, І. І. Шамшина, О. В. Шрамко, О. А. Яковлев, О. М. Ярошенко та ін. І сьогодні під час війни важливість безпеки праці є особливо актуальною проблемою, зокрема вплив воєнного конфлікту на умови праці, безпеку працюючих осіб, а також ефективність заходів щодо забезпечення безпеки.

Метою статті є дослідження актуальних питань безпеки праці працівників в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. На конституційному рівні життя, здоров'я й безпека людини визначені найвищими соціальними цінностями для суспільства і правової держави (ст. 3 Основного Закону [1]). У ст. 43 Конституції України знайшло відображення право кожного на належні, безпечні і здорові умови праці. Це конституційне право належить до основних прав у сфері праці, нормативне забезпечення якого здійснюється, як міжнародно-правовими актами ООН, МОП, Ради Європи, Європейського Союзу, так і актами національного законодавства [2, с. 59].

Так, на міжнародному рівні право на здорові і безпечні умови праці закріплені положеннями Європейської соціальної хартії, Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права, Конвенції Міжнародної організації праці «Про безпеку і гігієну праці та виробниче середовище» № 155, Рекомендації Міжнародної організації праці «Щодо безпеки і гігієни праці та виробничого середовища» № 164 тощо. Законодавчу базу ЄС з питань забезпечення та захисту права на безпеку та здоров'я на роботі (право на належні безпечні і здорові умови праці) складає Рамкова Директива Ради 89/391/ЄЕС від 12.06.1989 про впровадження заходів для заохочення удосконалень у сфері безпеки і охорони здоров'я працівників під час роботи, що визначає загальні принципи і мінімальні стандарти на всій території ЄС, обов'язки як державних, так і приватних роботодавців щодо оцінювання ризиків, запобіжних заходів, інформування працівників щодо безпеки та здоров'я на роботі, підготовки, консультацій, збалансованої участі. Також варто вказати разом із зазначеною Рамковою Директивою ще 24 спеціальні директиви, що стосуються конкретних ризиків, груп і умов, наприклад, Директива 2009/104/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 16.09.2009 стосовно мінімальних вимог щодо безпеки та здоров'я при використанні робочого обладнання працівниками при здійсненні професійної діяльності, Директива Ради 89/656/ЄЕС від 30.11.1989 про мінімальні вимоги безпеки і

охорони здоров'я при використанні працівниками засобів індивідуального захисту на робочому місці, Директива Ради 91/533/ЄЕС від 14.10.1991 про обов'язок роботодавця інформувати своїх службовців про умови, що застосовуються до трудового договору чи трудових відносин тощо. Важливою наразі є й Директива № 2019/1152 про прозорі та передбачувані умови праці в Європейському Союзі, ухвалена Європейським парламентом та Радою 20.06.2019, оскільки нею передбачено оновлений підхід до розуміння покращених умов праці працівників на засадах та принципах міжнародних норм і стандартів [3].

Право на безпеку праці, маючи конституційну природу, входить до правового статусу людини, який є відображенням її відносин з державою. Іншими словами, конституційному праву громадян на працю в безпечних і здорових умовах кореспондує обов'язок роботодавця забезпечувати належне технічне обладнання всіх робочих місць і створювати на них такі умови їх діяльності, що виключають вплив шкідливих або небезпечних виробничих чинників, усувають можливість отримання виробничої травми, професійного захворювання або інвалідності. Однак ефективна реалізація цього конституційного права неможлива без додержання вимог нормативно-правових актів про охорону праці й самими працівниками, які теж несуть юридичну відповідальність за порушення покладених на них обов'язків. Інакше кажучи, працівник вправі вимагати від роботодавця забезпечення безпечних і здорових умов праці й у той же час він сам зобов'язаний самостійно дбати про власну безпеку й безпеку оточуючих, дотримуючись при цьому вимог законодавчих, підзаконних і локальних актів щодо охорони праці [4, с. 164].

Про обов'язок роботодавця забезпечувати належне технічне обладнання всіх робочих місць і створювати на них такі умови їх діяльності, що виключають вплив шкідливих або небезпечних виробничих чинників, усувають можливість отримання виробничої травми, професійного захворювання або інвалідності наголошується також і в інших нормативно-правових актах. Так, відповідно до ст. 153 КЗпП України на всіх підприємствах, в організаціях та установах повинні створюватися нешкідливі та безпечні умови праці, забезпечення яких покладається на власника чи уповноважений ним орган. Умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, механізмів, машин, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів індивідуального й колективного захисту, що використовуються працівниками, а також санітарно-побутові умови мають відповідати вимогам нормативних актів про охорону праці. Власник чи уповноважений ним орган повинен запроваджувати сучасні засоби техніки безпеки, що запобігають виробничому травматизму, і забезпечувати санітарно-гігієнічні умови, що запобігають виникненню професійних захворювань працівників [5]. Відповідно до ст. 13 Закону України «Про охорону праці» роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці в кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до нормативно-правових актів, а також забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці. Задля цього роботодавець слідкує за функціонуванням системи управління охороною праці, а саме забезпечує усунення причин, що призводять до професійних захворювань; запроваджує прогресивні технології, досягнення науки і техніки, засоби механізації та автоматизації виробництва, вимоги ергономіки; здійснює контроль за додержанням працівником технологічних процесів, правил поведінки з машинами, механізмами, устаткуванням та іншими засобами виробництва, за використанням засобів колективного й індивідуального захисту, виконанням робіт відповідно до вимог з охорони праці тощо [6].

Тобто відповідно до діючого законодавства України до обов'язків роботодавця входить створення безпечних умов праці для працівників, зокрема: проведення аналізу (атестації) робочих місць, виявлення усіх небезпечних факторів, які впливають на здоров'я людини під час трудової діяльності, проведення відповідних інструктажів з питань охорони праці тощо. Адже без створення стану безпеки на робочому місці ані працівник не зможе належно виконувати свої трудові обов'язки без шкоди своєму життю та здоров'ю, ані роботодавець не зможе розвивати підприємство, якщо значні кошти будуть витратитися на відновлення працездатності працівників, а така ситуація аж ніяк не сприятиме отриманню прибутку та залученню високопрофесійних кадрів. Охорона здоров'я повинна бути пріоритетом у діяльності держави, оскільки саме вона відповідає перед сучасним та майбутніми поколіннями за збереження генофонду народу України і рівень здоров'я кожного громадянина [7, с. 74]. Як зазначає О. О. Лакіза, роботодавець зобов'язаний забезпечити безпеку й гігієну праці своїх трудівників у всіх питаннях, пов'язаних з їх роботою, включаючи попередження виробничих ризиків, забезпечення потрібною інформацією й навчанням, а також надання необхідної для цього організації й коштів. Якщо для цього роботодавець запрошує зовнішні компетентні служби або окремих осіб, це не звільняє його від певних обов'язків, що стосуються зазначеного питання. Роботодавець має забезпечувати захист працівника, його безпеку й гігієну праці, попереджати виробничі ризики на підставі відповідних принципів, а саме: (а) оцінювання ризиків, яких не можна уникнути, (б) уникнення можливих ризиків, (в) боротьба з їх джерелами, (г) адаптація до технічного прогресу, (д) заміна небезпечних виробничих процесів на безпечні або менш небезпечні, (е) адаптація роботи до індивідуальних характеристик працівників, (є) полегшення умов монотонної роботи, зниження її впливу на здоров'я працівника, (ж) пріоритет колективних заходів захисту над індивідуальними, (з) здійснення узгодженої політики попередження, (е) надання працюючим відповідних інструкцій [8, с. 14].

Що ж таке безпека праці? Як зазначається у Великій українській юридичній енциклопедії це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, лікувально-профілактичних, санітарно-гігієнічних заходів, спрямованих на створення для працівників, тимчасових працівників, осіб, які працюють на умовах цивільно-правової угоди про працю, відвідувачів та будь-яких інших осіб на робочому місці безпечних і здорових умов праці [9, с. 19]. На думку Л. П. Амелічевої, безпека праці (безпечні та здорові умови праці) – це умова трудового договору як правомірного акту, що визначає систему прав і обов'язків сторін трудового договору (які або узгоджені сторонами трудового договору, або завчасно визначені законами й іншими нормативними актами з питань безпеки, гігієни праці й виробничого середовища), реалізація яких повинна забезпечити працездатність, безпечне життя та здоров'я працівників, безпечність виробничого середовища [10]. На жаль законодавчого визначення поняття «безпека праці» поки що немає.

З початку широкомасштабної агресивної війни, розгорнутою російською федерацією, було порушено конституційні права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні та здорові умови праці, які постраждали внаслідок бойових дій на виробництві. Тисячі працівників втратили можливість працювати у безпечних та здорових умовах праці, оскільки праця в умовах воєнного стану пов'язана з великою кількістю нових, у тому числі смертельно небезпечних чинників, що призводять до погіршення умов праці в усіх галузях економіки. Для уникнення чи мінімізації наслідків

небезпек під час воєнного стану та забезпечення конституційних прав працівників законодавство зобов'язує роботодавця забезпечувати виконання необхідних профілактичних заходів відповідно до обставин, що змінюються.

Основними заходами щодо запобігання нещасним випадкам, що сталися внаслідок ведення бойових дій під час виконання працівниками трудових (посадових) обов'язків, є: проведення інструктажів для працівників щодо заходів безпеки під час повітряної тривоги; забезпечення дієвого контролю за неухильним виконанням працівниками заходів, передбачених у разі отримання сигналу «Повітряна тривога»; проведення навчання щодо надання першої домедичної допомоги потерпілим унаслідок ведення бойових дій [11]. Передусім роботодавець має дбати про те, як організувати роботу так, щоб у працівників була можливість швидко перейти в безпечне місце (бомбосховище), отримати медичну допомогу або швидко повернутися додому. Оскільки під час військових дій ігнорування елементарними правилами безпеки на робочих місцях може призвести до невиправданих жертв та травмувань.

На сьогодні з метою необхідності правового врегулювання та вдосконалення процедури розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві на період дії в Україні режиму воєнного (надзвичайного) стану введено в дію постанову Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві» від 20.01.2023 № 59, якою, у першу чергу, вдосконалено структуру акта розслідування нещасного випадку за формою Н-1, зменшено чисельний склад комісії зі спеціального розслідування нещасних випадків та її обов'язки, а також спрощено механізм оформлення документів за матеріалами розслідування. Відповідно до даного нормативного акту нещасні випадки, що сталися з працівниками під час роботи внаслідок воєнних дій (бомбардувань, ракетних та артилерійських обстрілів, мінувань тощо), підлягають спеціальному розслідуванню незалежно від ступеня тяжкості травм [12].

Також на сьогоднішній день урядом схвалено законопроекти щодо безпеки та здоров'я працівників. Так, 6 жовтня 2023 року було схвалено два ключові законопроекти, що відкривають двері до європейських стандартів безпеки та здоров'я працівників на робочому місці. Перший із них законопроект «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі» об'єднує найкращі практики та національний досвід з передовими принципами управління безпекою праці, що базуються на світових стандартах, та реформує національну систему управління охороною праці, яка фактично є нащадком системи радянського союзу і базується на ієрархічній структурі та встановлених процедурах. Зокрема, законопроект передбачає запровадження ризикоорієнтованого підходу в управлінні безпекою праці на законодавчому рівні, який відповідає сучасним європейським стандартам у сфері безпеки та здоров'я працівників. Другий законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за порушення вимог законодавства про безпеку та здоров'я працівників на роботі» оновлює механізми відповідальності для роботодавців та працівників у сфері охорони праці та адаптує їх до переглянутих підходів у формуванні системи управління безпекою праці та здоров'я працівників на робочому місці, наближаючи українське законодавство до європейських стандартів. Як зазначено, ці ініціативи відображають відданість уряду підвищенню стандартів безпеки та здоров'я працівників, щоб відповідати сучасним європейським вимогам, формуючи основу для створення більш безпечного та здорового робочого середовища для всіх громадян України

[13].

Висновок. Підводячи підсумок викладеному слід зазначити, що робота у воєнний час, тим паче на територіях, де ведуться бойові дії, пов'язана з великою кількістю нових ризиків, зокрема смертельних, що призводять до погіршення умов праці в усіх галузях економіки. Відтак всі підприємства, установи та організації зобов'язані створювати умови праці для своїх працівників, за яких їхнє життя та здоров'я не піддається ризикам. Тобто на роботодавців покладено обов'язок за забезпечення безпечних умов праці та впровадження сучасних засобів технічної безпеки. Це містить у собі опрацювання безпеки технологічних процесів, справність машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, контроль працездатності стану засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівниками. На сьогодні розроблення та схвалення законопроектів щодо безпеки та здоров'я працівників є важливим у напрямку підвищення стандартів безпеки та здоров'я працівників, оскільки відкривають двері до європейських стандартів безпеки та здоров'я працівників на робочому місці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Шрамко О. В. Значення права працівника на належні, безпечні та здорові умови праці. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса 18-19 січ. 2019 р.). Одеса : Причорноморська фундація права, 2019. С. 59.
3. Директива (ЄС) Європейського парламенту і Ради 2019/1152 про прозорі та передбачувані умови праці в Європейському Союзі від 20.06.2019. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_748901.pdf
4. Шрамко О. В. Безпечні і здорові умови праці – конституційне право працівника. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 5. С. 164.
5. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
6. Про охорону праці : Закон України від 21.11.2002 № 2694-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
7. Мелех Л. В., Мелех Б. В. Юридична природа конституційного права працівника на здорові, належні та безпечні умови праці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 71–74. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/15.pdf
8. Лакіза О. О. Атестація робочих місць за умовами праці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 20 с.
9. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 11: Трудове право / редкол.: С. М. Прилипко (гол.), М. І. Іншин (заст. гол.), О. М. Ярошенко та ін. / Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2018. 776 с.
10. Амелічева Л.П. Забезпечення безпеки і гігієни праці як умови трудового договору : монографія. Донецьк : Норд-Прес, ДонНУ, 2010. 179 с.
11. Як подбати про безпечну працю під час воєнного стану. URL: <https://oppb.com.ua/articles/yak-podbaty-pro-bezpechnu-pratsyu-pid-chas-voennogo-stanu>

12. Про внесення зміни до Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві : постанова Каб. Міністрів України від 20.01.2023 № 59. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/59-2023-%D0%BF#Text>

13. Європейські стандарти безпеки праці: Уряд схвалив законопроекти, які відкривають нову главу в безпеці та здоров'ї працівників. URL: <https://dsp.gov.ua/ievropeiski-standarty-bezpeky-pratsi-uriad-skhvalyv-zakonproekty-iaki-vidkryvaiut-novu-hlavu-v-bezpetsi-ta-zdorov-i-pratsivnykiv/>

УДК 340.132:342.565.2(477).001.36

DOI: 10.32751/2617-5967-2024-01-01

Щербина В.І.

*професор кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор*

ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ

(на прикладі тлумачення положень статті 43 Конституції України)

Ключовими ідеями тлумачення права на працю, здійсненого у чинних рішеннях Конституційного Суду України, є такі: право на працю закладено у самій людській природі; право на працю є невідчужуваним правом кожної людини; право на працю є можливістю заробляти собі на життя, яке є не відчужуваним від самого права на життя; право на працю пов'язане зі свободою особи працювати чи не працювати, а якщо вона обирає працю, то зі свободою вибору роду діяльності чи занять; право на працю реалізується в умовах гарантування державою рівних можливостей у виявленні людиною своїх здібностей до праці, а не гарантування працевлаштування людини; право на працю може бути реалізоване через різні форми залучення людини до суспільно-корисної діяльності, які тим чи іншим чином урегульовані нормами різних галузей права України.

Акценти зроблені Конституційним Судом України на свободі праці, свободі вибору видів діяльності, невідчужуваності цього права людини, нівелюють іншу частину змісту цього права, яке міститься як у частині 2 статті 43 Конституції України, так й у декількох міжнародних актах. Кожна людина має право на захист від безробіття.

Конституційне право на працю – це складна за будовою цінність, його зміст складається з відносно самостійних конституційних цінностей вищого порядку та обумовлюються обраною формою реалізації конституційного права на працю (трудові відносини, державна служба, підприємницька діяльність тощо). Реальна реалізація конституційного права на працю ґрунтується на прийнятті забезпечувальних заходів з боку суб'єктів державно-владних повноважень, особливо держави.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Ці конституційні